

ŽINIASKLAIDOS ELITAS GALIOS (VALDŽIOS) LAUKE: LIETUVOS, VOKIETIJOS IR VENGRIJOS ATVEJŲ STUDIJA¹

DR. IRMINA MATONYTĖ

*Lietuvos socialinių tyrimų centras
Lithuanian Centre for Social Research
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius
El. paštas matonyte@ktl.mii.lt*

Santrauka

Šiame straipsnyje, pagrįstame galios lauko samprata, naudojant lyginamąjį metodą, pateikiama dėl europeizacijos kintanti nacionalinių sprendimų priėmimo struktūra (mažėjantis netiesioginis pasitikėjimas nacionalinėmis vyriausybėmis). Lygia greta analizuojamas atskirų elito dalių ir šalies gyventojų pasitikėjimas nacionaline valdžia (pasaulinės ekonominės krizės atveju, 2009 m.) ir išryškkinamas žiniasklaidos elito (ne)pasitikėjimo parlamentu ir vyriausybe paradoksas Lietuvoje, šį reiškinį lyginant su Vokietijos ir Vengrijos atvejais. Atskleidžiama, kaip atskirų elito dalių įtakos nacionalinių sprendimų priėmimo struktūroje samprata tarp kitų galios lauko žaidėjų priklauso nuo nacionalinio lygmens veiksmų.

¹ Šis mokslinis tyrimas buvo finansuojamas *INTUNE* (Integruota ir vieninga? Pilietybės paieškos „vis artimesnėje Europoje“) projekto lėšomis, įgyvendinant Europos Sąjungos šeštosios bendrosios programos, 7 Prioriteto „Piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje“ programą (CIT3-CT-2005-513421).

Reikšminiai žodžiai: galios laukas; elitas; žiniasklaidos elitas; pasitikėjimas parlamentu ir vyriausybe; europeizacija; viešojo nuomonė.

Šioje studijoje sąvoka *galia* vartojama pagal Džono Loko (John Locke) tradiciją, akcentuojant metafizines galios reikšmes, siejamas su jos „potencija“, „tendencija reikštis“ ir „valios dominuoti turėjimu“. Galia yra gebėjimas daryti įtaką ar kontroliuoti, priversti kitus daryti tai, ko kitomis aplinkybėmis nedarytų.² Paprasčiausia empiriškai stebimi galios požymiai – tai padaryti ar daromi visuomenės mastu svarbūs sprendimai (jie žiniasklaidoje pristatomi kaip aktualijos). Tačiau ne mažiau svarbus ir kitas, sunkiau empiriškai apčiuopiamas, bet reikšmingas ir esminis galios požymis – galios tendencija atsiskleisti, rodytis, reikštis (manifestuotis).³ Ši faktais pagrįstose žiniose neatspindima galios dimensija yra tokia pat reali ir nė kiek ne mažesnė negu ta, kuri atsiskleidžia per žiniasklaidos perduodamas aktualijas. Galia pasireiškia kaip prievarta ar priežastinė sąlyga kokiam nors veiksmui socialinio neaiškumo ar nepastovumo aplinkoje.⁴ Čia veiksmas turi struktūriškai įrėminto, turinčio galių socialinio veiksmo⁵ (angl. *agency*), o ne individualaus racionalaus pasirinkimo ir jo nulemtą sprendimo (poelgio) prasmę. Šiuo atveju aktualijos tėra momentinė galios lauko situacijos išraiška, laikina konfliktuojančių galių vektorių sankirta, ji neišvengiamai trumpalaikė ir atspindi laikinus sprendimus. Socialiniame pasaulyje galia visada ir nuolat reiškiasi per žmonių sampratų ir sąveikų prizmes.⁶

Galios lauko sampratą empiriniam tyrimui esmingai pritaikė Pjeras Bordjė⁷ (Pierre Bourdieu), derindamas *klasės* ir *lauko* sampratas ir galios

² Dahl, R.A. *Demokratija ir jos kritikai*. Vilnius: Pradai, 1994.

³ Ushenko, A.P. *Power and Events: An Essay on Dynamics in Philosophy*. Princeton: Princeton University Press, 1946, p. 155.

⁴ *Ten pat*, p. 27.

⁵ Giddens, A. *Central Problems in Social Theory: Action, Structure, and Contradiction in Social Analysis*. Berkley, Los Angeles, London: University of California Press, 1979.

⁶ Ushenko, A.P. *Dynamics of Art*. Bloomington: Indiana University Press, 1953, p. 21.

⁷ Bourdieu, P. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge and New York: Cambridge University Press, 1977.

lauką apibrėždamas kaip atskirus socialinius laukus apimančią ir struktūruojančią sritį, siejamą su visuomenės pripažįstamais (nes neatpažįstamais) autoritetais. Pagal Bordjė atskiras socialinis laukas yra struktūruota socialinė erdvė su savomis taisyklėmis, dominavimo schemomis, teisėtomis (ir teisingomis) nuomonėmis ir pan. Atskiri socialiniai laukai (meno, ekonomikos, teisės, politikos ir kt.) yra gana autonomiški ir veikia plačioje socialinėje erdvėje, kurioje vykstanti santykių tarp atskirų laukų reguliacija atsiskleidžia per galios lauko (pan- ar parasocialinio lauko, neturinčio savo autonomiško turinio) manifestacijas. Atitinkamai postuluoju, kad atskirų socialinių laukų elitų (ryškiausių, daugiausia galios veikti savo lauke turinčių jo atstovų) tyrimo rezultatai gali atskleisti rūpimos socialinės erdvės (su joje ir per ją veikiančiu galios lauku) bruožus, tendencijas, potencijas ir aktualijas.

Šioje studijoje naudojami tyrimo duomenys buvo surinkti vykdant INTUNE projektą: pirmoji empirinio tyrimo banga atlikta 2007 m. pavasarį–vasarą, o antroji – 2009 m. žiemą–pavasari. Pirmojoje apklausos bangoje reprezentatyvios politinio ir ekonominio elito imties atstovų šešiolikoje Europos Sąjungos (ES) šalių ir Serbijoje⁸ buvo prašoma atsakyti į klausimus, susijusius su nacionaline valdžia ir ES. Kiekvienoje šalyje apklausai buvo atrinkta 80 politinio elito atstovų iš žemesniųjų parlamento rūmų ir 40 ekonominio elito atstovų. Ekonominio elito imtis buvo sudaryta atrenkant stambiausių (remiantis „Didžiausių pagal pajamas įmonių“ sąrašais) įmonių vadovus bei bankų ir verslo asociacijų vadovus (kiekvienoje šalyje buvo apklausta po 6–12 didžiausių verslo asociacijų vadovų). Politinio elito imtis buvo sudaryta siekiant reprezentatyvumo pagal lytį, amžių, partinę priklausomybę ir patirtį parlamente bei politikoje. Kiekvienoje šalyje apklausta po 15–25 didelę politinę patirtį turinčius politikus, tokius kaip (buvę ar esami) ministrai ar viceministrai, parlamento pirmininkai ar vicepirmininkai, frakcijų ir komitetų vadovai ir pan. Šalyse, turinčiose nedidelius parlamentus (pavyzdžiui, Lietuvoje), aštuoniasdešimties parlamentarų

⁸ Tikslus tyrimu apimtų šalių sąrašas pateiktas oficialioje INTUNE projekto internetinėje svetainėje www.intune.it.

kvota buvo pasiekta kreipiantis į visus parlamento narius, pradėdant tais, kurie turi daugiau politinės patirties.

Antroje tyrimo bangoje (2009 m. žiemą–pavasari) reprezentatyvios politinio, žiniasklaidos ir profsąjungų elito imties atstovų penkiolikoje ES šalių ir Serbijoje buvo prašoma atsakyti į analogiškus klausimus (susijusius su nacionaline valdžia ir ES). Kaip ir pirmojoje tyrimo bangoje, kiekvienoje šalyje apklausai buvo atrinkta 70 politinio elito atstovų iš žemesniųjų parlamento rūmų (ir Europos Parlamento). Papildomai buvo atrinkta po 35 žiniasklaidos elito atstovus (į imtį pateko nacionalinių dienraščių, savaitraščių, komercinių ir visuomeninių televizijų ir radijo stočių, internetinių naujienų portalų redaktoriai ir pavaduotojai, žinių agentūrų vadovai bei žinomiausi šalies žurnalistai ir politikos komentatoriai⁹). Trečiąją dalinę imtį sudarė šalyje veikiančių didžiausių profesinių sąjungų vadovai (po 15). Taigi, apklaustieji ir vėl gana gerai reprezentavo tyrime dalyvavusių šalių politinį, žiniasklaidos ir profsąjungų lyderių elitą. Svarbu pastebėti, kad antroji INTUNE projekto apklausos banga vyko ekonominės krizės, didesniu ar mažesniu mastu sukėrusios visas tiriamąsias šalis, metu.

Lyginamajai analizei pasirinktos trys šalys – Lietuva, Vokietija ir Vengrija – atspindi galimą elitų požiūrių įvairovę, priklausančią nuo šalies istorinės patirties (veikiančios europinę ir nacionalinę aptariamo elito tapatybę) ir šių šalių politinio svorio (priklausančio nuo šalies gyventojų skaičiaus ir ekonominio išsivystymo lygio) Europos Sąjungoje, politinės kultūros ir pilietinės visuomenės tradicijų šalies viduje, skirtingų šalies elitų segmentų tarpusavio sąveikos modelių (demokratinis elitizmas su ekonominio elito dominavimu Vengrijoje¹⁰; sociopolitinis

⁹ Už pagalbą (kontaktine informacija ir rekomendacijomis) atliekant žiniasklaidos elito tyrimą INTUNE projekto vardu ypač norėčiau padėkoti prof. dr. Auksei Balčytienei (VDU) ir doc. dr. Andriui Vaišniui (VU).

¹⁰ Žr. Matonytė, I., Varnagy, R. Democratic Elitism under Challenge: Reflections on the 2006 Hungarian Events. *Lithuanian Annual Strategic Review 2007*. Vilnius: Lithuanian Military academy and VU IIRPS, 2008, p. 307–325.

korporatizmas su stipriomis profsajungomis Vokietijoje¹¹; žiniasklaidos propaguojamas populizmas Lietuvoje¹²).

Šiame darbe išskirtinai analizuojami nacionalinių elitų požiūriai ir įsitikinimai. Pirmuoju klausimu apie atskirų elito dalių požiūrių į nacionalinę valdžią *versus* supranacionalinio lygmens valdyseną kaitą 2007–2009 m. laikotarpiu remtasi prielaidomis, kad 1) europeizacijos procesas (kryptingas ir intensyvus Europos politinės bendruomenės kūrimas) prasidėjo ir šiuo metu (XXI amžiaus pradžioje) vyksta nacionalinių elitų pastangomis; 2) europeizacija apibrėžtina pagal Klaudijų Radaelį¹³ (Claudio Radaelli) kaip „formalių ir neformalių taisyklių, procedūrų, politinių paradigų, stilių, veikimo būdų, bendrų įsitikinimų ir normų formavimo procesas, plėtra ir institucionalizacija, kai svarbūs politiniai sprendimai pirmiausia apibrėžiami ir priimami ES lygmenyje, o vėliau jie sutvirtinami nacionaliniame lygmenyje, priderinami prie šalies vidaus reikalų, tapatybės, politinių struktūrų ir viešosios politikos kryptių“ ir 3) net ir per palyginti trumpą laikotarpį (dvejus metus) nacionalinio elito požiūriai į nacionalinę valdžią gali pasikeisti palankumo supranacionalumui linkme.

Visose trijose studijai pasirinktose šalyse (Lietuvoje, Vokietijoje ir Vengrijoje) per pastaruosius dvejus metus tarp nacionalinio elito atstovų (nepriklausomai nuo elito dalies) išaugo pritarimas ES daugiapakopei valdysenai (angl. *multi-level governance*), tai yra sumažėjo pritariančių teiginiui, kad šalys narės turėtų išlikti pagrindinėmis ES veikėjomis ir atitinkamai padaugėjo nepritariančių šiam teiginiui (žr. 1 lentelę). Proeuropinių požiūrių kaitos kryptis tarp visų trijų šalių elito ta pati, tačiau proporcijos skirtingos. Kaip rodo kitos

¹¹ Žr.: Hancock, M.D. *West Germany: The Politics of Democratic Corporatism*. Chatham House Publisher, 1989; Hemerijck, A, Vail, M. *The State and Corporatist Adjustment: Germany and the Netherlands. Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Philadelphia Marriott Hotel, Philadelphia, PA.* August 27, 2003, manuscript.

¹² Žr. Bielinis, L. *Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštarą komunikacinė simbiozė*. Vilnius: Eugrimas, 2005.

¹³ Radaelli, C. *Whither Europeanization? Concept stretching and substantive change. European Integration online Papers EIoP.* 2000, No. 4, 8, p. 4. Interneto prieiga: <http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-008a.htm> (žiūrėta 2009 m. lapkričio 12 d.).

studijos, ne europietiškosios tapatybės stiprumas (matuojamas tapatinimosi su Europa intensyvumu) tarp šalies elito atstovų, o pats šalies dydis (gyventojų skaičius ir bendrojo vidaus produkto (BVP) apimtys) yra svarbiausias veiksnys, lemiantis šio požiūrio proporcijas tarp nacionalinio elito atstovų.¹⁴ Jei nacionalinio elito tapatinimasis su Europa būtų svarbiausias veiksnys, didinantis elito palankumą supranacionaliniam ES valdymo būdai, tai Vengrijos (o ne Vokietijos, kaip rodo mūsų duomenys) elito mažiausia proporcija visiškai pritarė teiginiui, kad šalys narės turėtų išlikti pagrindinėmis Europos Sąjungos veikėjomis: INTUNE duomenys rodo, kad apie 50 proc. Vengrijos elito narių save labai sieja su Europa (palyginti: Vokietijoje – apie 40 proc., Lietuvoje – apie 20 proc.¹⁵). Taigi kuo mažesnė šalis (ir atitinkamai, pagal Lisabonos sutartį, turinti tuo mažesnę politinį svorį ES), tuo labiau jos elitas nelinkęs atsisakyti valdymo svertų nacionaliniu lygmeniu. Čia akivaizdus yra nacionalinio elito siekis kontroliuoti pačius galios lauko kontūrus ir tiesiogiai reguliuoti galios lauko aktualijas.

1 lentelė. Nacionalinio elito požiūris į ES valdymą

Klausimas: „Ar šalys narės turėtų išlikti pagrindinėmis Europos Sąjungos veikėjomis?“

Pritarimas	Lietuva		Vokietija		Vengrija	
	2007 m. (N=120)	2009 m. (N=123)	2007 m. (N=119)	2009 m. (N=133)	2007 m. (N=120)	2009 m. (N=119)
Visiškai pritaria	56,7	47,2	27,7	25,6	35,8	25,2
Daugmaž pritaria	37,5	42,3	47,1	41,4	26,7	37,0
Nelabai pritaria	4,2	8,1	25,2	27,1	22,5	30,3
Visiškai nepitaria	1,7	2,4	0,0	6,0	15,0	7,6

¹⁴ Matonytė, I., Morkevičius, V. Grėsmių suvokimas ir Europos tapatybės konstravimas: elitų atvejai Belgijoje, Vokietijoje, Lietuvoje ir Lenkijoje. *Sociologija: mintis ir veiksmas*. 2009, Nr. 1, p. 3–26.

¹⁵ *Ten pat*, p. 18.

Pagrindo nacionalinio galios lauko logikai randame ir kitame, siauresniame lygmenyje, susijusiam su atskirų elito dalių reiškiamu nacionalinio lygmens valdžios vertinimu (žr. 2 lentelę). Žiniasklaidos ir profsąjungų elitas visose trijose tyrimui pasirinktose šalyse žymiai labiau negu paprasti gyventojai pasitiki šalies parlamentu ir vyriausybe (politiniu elitu). Šis pasitikėjimo valdžia skirtumas tarp elito dalių ir paprastų gyventojų kildintinas iš sociopsichologinių veiksnių: bendrasis socialinis pasitikėjimas (tiek viešosiomis institucijomis, tiek kitais žmonėmis ir savo ateitimi) tuo didesnis, kuo aukštesnis asmens socialinis statusas (didesnė asmens autonomija nuo išorės veiksnių¹⁶). Kita vertus, pasitikėjimas valdžios institucijomis tiek tarp elito dalių, tiek tarp paprastų gyventojų priklauso nuo demokratijos kokybės ir pilietinės visuomenės stiprumo šalyje.¹⁷ Remiantis šiais veiksniais paaiškintinas aukštas Vokietijos elito ir gyventojų pasitikėjimo valdžios institucijomis lygis, ypač tą pasitikėjimą lyginant su žemesnės demokratijos kokybės ir silpnos pilietinės visuomenės šalimis (šiam tyrimui – Lietuva ir Vengrija). Faktinė valdžios institucijų situacija (galios lauko aktualijos) ir konkretūs valdžios atstovų priimami nacionalinio lygmens sprendimai tiesiogiai ir momentiška pasitikėjimo viešosiomis institucijomis neveikia (bent jau tokio momentinio jų poveikio neįmanoma pamatuoti viešosios nuomonės apklausose). Vis dėlto šie pastebėjimai neturi pridengti ypatingos Lietuvos elito ir paprastų piliečių santykių specifikos, susiklosčiusios pasitikėjimo viešosiomis institucijomis požiūriu: čia, kitaip negu Vokietijoje ir Vengrijoje, paprastų piliečių pasitikėjimas valdžios institucijomis ne du, o tris kartus žemesnis negu profsąjungų elito ir keturis sykius žemesnis negu žiniasklaidos elito. Kitaip tariant, Lietuvos žiniasklaidos elitas išsiskiria savo stebėtinai aukštu pasitikėjimu šalies valdžios institucijomis ir dideliu atotrūkiu nuo paprastų piliečių, kurių didelį nepasitikėjimą parlamentu ir vyriausybe iš dalies lemia kandi liberali *ketvirtoji*

¹⁶ Matonytė, I., Gaidys, V. The Lithuanian rich and their attitudes towards the EU and the State. *Cohesion and division of elites in new member states of the EU*. Ed. Lengyel Gyorgy. Budapest: Corvinus university press, 2005.

¹⁷ Maloy, J.S. Two Concepts of Trust. *The Journal of Politics*. 2009, No. 71, p. 492–505.

valdžia, tai yra pati žiniasklaida. Reikia akcentuoti, kad ši situacija fiksuota būtent 2009 metų žiemą, kai ekonominė krizė išprovokavo ypač nepopuliarius Lietuvos Vyriausybės sprendimus, o Lietuvos žiniasklaidoje praktiškai nebuvo jokių teigiamų (palankių) komentarų politinės daugumos daromų sprendimų atžvilgiu.

2 lentelė. Žiniasklaidos ir profsąjungų elito bei gyventojų pasitikėjimas valdžios institucijomis (2009 m. vasario mėn.) Lietuvoje, Vokietijoje ir Vengrijoje

(10 balų skalė, 10 – labai pasitikiu, 1 – visiškai nepasitikiu).
Procentas pasitikinčiųjų 5 balais ir daugiau.

	Lietuva	Vokietija	Vengrija
	Žiniasklaidos elitas		
Parlamentu	37	89	34
Vyriausybe	60	80	43
	Profsąjungų elitas		
Parlamentu	33	96	33
Vyriausybe	44	91	40
	Gyventojai		
Parlamentu	9	46	16
Vyriausybe	15	47	17

Šaltinis: gyventojų pasitikėjimo duomenys iš 71 Eurobarometro¹⁸ (2009 m. sausio 2 d.): „Prašom pasakyti – esate linkęs pasitikėti ar nepasitikėti kiekviena iš šių institucijų?“ Lietuva N=1010, Vokietija N=1523, Vengrija N=1023.

¹⁸ Interneto prieiga: http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/eb_special_en.htm (Eurobarometer 71; žiūrėta 2009 m. sausio 2 d.).

Nacionalinių galios laukų ypatybės atsiskleidžia ir per atskirų elito dalių įtaką nacionalinio lygmens sprendimams Lietuvoje, Vokietijoje ir Vengrijoje (žr. 3 lentelę). Šiuo požiūriu Lietuvos žiniasklaidos elitas atlieka ypač svarbų vaidmenį nacionalinių sprendimų priėmimo procese. Elito dalių įtakos reitinge Lietuvos žiniasklaida užima 2-ąją vietą, ji rikiuojama iš karto po patyrusių parlamentarų grupės (gana dažnai turinčių ir darbo vyriausybėje patirties). O, pavyzdžiui, Vokietijoje žiniasklaidos elito įtaka nacionalinio galios lauko reitinge yra 6-ojoje vietoje (toli po Vokietijos bankų vadovų, patyrusių parlamentarų, stambių įmonių bei didelių darbdavių organizacijų vadovų bei profsąjungų lyderių), Vengrijoje – 4-ojoje (po visuotinai pripažįstamos aukštos Vengrijos bankų vadovų, stambių įmonių ir didelių darbdavių organizacijų įtakos).

Svarbu pastebėti, kad Lietuvos žiniasklaidos lyderiai patys labai aukštai vertina žiniasklaidos elito daromą įtaką nacionaliniam sprendimų priėmimui: 100 balų skalėje šių vertinimų vidurkis yra 55,6 (palyginti su bendru visų elito dalių vertinimo vidurkiu 58,7), tuo tarpu šie rodikliai Vokietijoje atitinkamai yra 34,2 ir 46,5, o Vengrijoje – 32,6 ir 41,5. Šis aukštas savo įtakos suvokimas tarp Lietuvos žiniasklaidos elito atstovų pabrėžia didelį jo svorį galios lauke Lietuvoje. Už to galėtų slypėti ypač gera (liberaliosios demokratijos požiūriu) Lietuvos galios lauko atvirumo žinia. Tačiau Lietuvos žiniasklaidos elitas pasirodo esąs toli nuo paprastų piliečių (pilietinės visuomenės) ir nuo demokratiškos idealų, aukštinančių visuomenės atvirumą ir veikiančių visuomeninių procesų skaidrumo vardan, kur žiniasklaida siekia plataus viešojo įgalinimo (angl. *public empowerment*). Pats Lietuvos elitas konstatuoja ir pripažįsta, kad paprastų Lietuvos piliečių įtaka nacionaliniam sprendimų priėmimo procesui yra 2,4 karto mažesnė negu žiniasklaidos elito įtaka (palyginti su 1,3 skirtumu Vokietijoje). Toks žiniasklaidos galios pripažinimas tiek paprastų piliečių, tiek kitų nacionalinio elito dalių atžvilgiu yra ypatingas paradoksas, vargiai beįsirašantis į atstovaujamosios demokratijos, laisvosios rinkos ir žodžio laisvės kontekstus.

Įdomu, kad tiek Vokietijos, tiek Lietuvos elitas panašiai aukštais demokratinio valdžios atvirumo balais vertina paprastų piliečių įtaką nacionalinių sprendimų priėmimui: 100 balų skalėje šių vertinimų vidurkiai yra atitinkamai 26,8 ir 23,5 (šiuo aspektu su paprastų piliečių įtaka nacionalinio lygmens sprendimams įvertinta tik 13,1 balo iš 100 galimų Vengrija išsiskiria kaip ypatinga elitizmo citadelė¹⁹). Vis dėlto tiek Vokietijos, tiek Lietuvos elitas atpažįsta ir pripažįsta ypač stiprią galios lauko hierarchinę tvarką (nors tikriausiai dar nelygintiną su rusiškąja „valdžios vertikale“), kurioje santykinai demokratiškai neblogų galių turintis paprastas pilietis turi įveikti ilgą kelią iki sprendimų priėmėjų elite. Tačiau, jei Vokietijoje didžiausias atotrūkis fiksuojamas tarp paprastų piliečių ir stambių bankų vadovų įtakos nacionaliniams sprendimams, tai Lietuvoje šis atotrūkis didžiausias tarp paprastų piliečių ir patyrusių politikų bei žiniasklaidos elito. Todėl, reaguojant į galios lauko aktualijas, sunku sutikti su vieno iš Lietuvos žiniasklaidos elito atstovų, Virgijo Valentinavičiaus, 2009 m. lapkričio mėn. 30 d. iškeitusio žurnalisto darbą į Ministro Pirmininko patarėjo (politiko) postą, teiginiu: „Suprantu, kad fronto linijos tarp žiniasklaidos ir valdžios perėjimas reiškia, kad nuo šiol su kolegomis žurnalistais būsime skirtingose barikadų pusėse“.²⁰ Tokia *fronto linija* tarp žiniasklaidos ir politikų Lietuvoje jei ir egzistuoja, tai tik žiniasklaidos aktualijose, raiškiai formuojamose viešojoje erdvėje. Pačiame dabartinės Lietuvos galios lauke, kurį galima rekonstruoti pagal atskirų elito dalių įtakos nacionaliniam sprendimų procesui sampratą, fronto liniją tiksliau brėžti tarp elito (tikriausiai atskiriant nacionalinių sprendimų priėmimo mažai įtakos turinčius profsąjungų lyderius) ir paprastų piliečių. Šiuo požiūriu analogiška fronto linija taip pat eina Vengrijoje ir Vokietijoje. Tik šiose šalyse žiniasklaidos lyderiai nėra pirmosiose galios lauko fronto gretose, jų vieta prilygintina *rezervui*, kurį nuo demagogijos ir populizmo sulaiko stiprus verslas ir/ar svarbiais socialiniais veikėjais pripažįstamos profsąjungos.

¹⁹ Žr. Matonytė, I., Varnagy, R. Democratic Elitism under Challenge: Reflections on the 2006 Hungarian Events. *Lithuanian Annual Strategic Review 2007*. Vilnius: Lithuanian Military academy and VU IIRPS, 2008, p. 307–325.

²⁰ Valentinavičius, V. *Sudie ir iki*. 2009 m. lapkričio 30 d. Interneto prieiga: www.alfa.lt.

3 lentelė. Skirtingų elito dalių įtaka sprendimų priėmimui šalyje: Lietuvos, Vokietijos ir Vengrijos palyginimas

Klausimas: „Kiek įtakos sprendžiant svarbius nacionalinius klausimus turi...?“

Vertinimų skalė: nuo 0 (jokios įtakos) iki 100 (ypač didelė įtaka) (visi elitai; 2009 m. žiema–pavasaris). Grupės vidurkis (skliausteliuose – referentinės grupės savosios įtakos vertinimas).

Elito dalis	Lietuva	Vokietija	Vengrija
Patyrę parlamentariai	63,1 (62,8)	56,3 (69)	39,9 (40,4)
Žiniasklaidos lyderiai	58,7 (55,6)	46,5 (34,2)	41,5 (32,6)
Darbdavių organizacijų vadovai	57,2	53,9	44
Bankų vadovai	56,9	68,5	53,5
Stambių įmonių vadovai	54,9	54,2	47,8
Didelių profsąjungų vadovai	43,3 (45,1)	47,6 (49,7)	39,4 (40,1)
Nepatyrę parlamentariai	42,4 (46,6)	44,4 (39,5)	27,1 (26,2)
Europos Parlamento nariai	39,5	39,2	30,2
Paprasti piliečiai	23,5	26,8	13,1

Deja, Lietuvos žiniasklaidos profesinė kultūra²¹ tebėra tik pradinėje stadijoje ir jos laikyseną viešojoje erdvėje greičiau lemia žiniasklaidos elito asmenybės, laisvosios rinkos impulsai ir susiklostančios politinės aplinkybės negu pati žiniasklaidos lauko kultūra (su savomis taisyklėmis, dominavimo schemomis, teisėtomis nuomonėmis ir pan.). Šiuo požiūriu abejotina, ar žiniasklaidos laukas turi autonomiją dabartiniame Lietuvos galios lauke. Tai, kad Lietuvos žiniasklaidos lyderiai jaučiasi esą įtakingi visuomenei svarbių sprendimų priėmimo procese ir veikia tariamai sau (laisvos žiniasklaidos politinei įtakai) palankiomis sąlygomis (tai yra gali

²¹ Bielinis, L. *Visuomenė, valdžia ir žiniasklaida: prieštaringa komunikacinė simbiozė*. Vilnius: Eugrimas, 2005; Balčytienė, A. *Mass Media in Lithuania Development, Changes and Journalism Culture*. Berlin: Erich-Brost-Institut für Journalismus in Europa, Gerd G. Kopper, 2006; Matonytė, I. Liberal mass media and the multi-party system in post-communist Lithuania. *Central European Journal of Communication*. 2008, vol. 1, No. 1, p. 123–144.

formuoti viešąją dienotvarkę pagal savo politinius ir/ar verslo interesus), griaua autonomiško, tik žiniasklaidos laukui būdingo, socialinio veiksmo galimybes. Susidaro paradoksali trilypė situacija: viena vertus, toji kandi žiniasklaida palaiko ir kursto socialines įtampas ir taip prisideda prie netikrumo ir pasimetimo jausmų visuomenėje; tačiau, kita vertus, patys žiniasklaidos lyderiai asmeniškai reiškia pasitikėjimą viešosiomis institucijomis, ir, pagaliau, žiniasklaidos atstovų balsą nacionalinio elito nariai laiko ypač svariu sprendžiant visuomenines problemas.

Išvada

Žiniasklaida iš esmės tampa kontraproduktyvia toje veikloje, kuri yra „laisvos žiniasklaidos esmė: ugdyti ir puoselėti tolerancijos, pasitikėjimo ir pagarbos faktams kultūrą“.²² Galios lauko požiūriu Lietuvoje, kitaip negu Vengrijoje ar Vokietijoje, besipolitizuojanti žiniasklaida veikia kaip trukdys, o ne paskata pilietinės visuomenės (pagrįstos pasitikėjimu, tarpasmeniniu ir instituciniu) plėtrai. Čia pilietiškumas gali rasti tik kaip gynybinė reakcija, nukreipta prieš politikos elito ir žiniasklaidos lyderių demagogiją. Tai nėra normali pilietinės visuomenės raidos trajektorija demokratinėse santvarkose. Todėl Lietuvos žiniasklaidos galios (įsivaizduojamos ir objektyvios) mažėjimas (ir kitų elito dalių, ypač profsajungų lyderių ir Europos Parlamento narių, įtakos augimas) visuomenei svarbių sprendimų priėmimo tampa viena iš svarbiausių tolimesnio šalies demokratizavimo sąlygų.

---

²² Gross, P. Between Reality and Dream: Eastern European Media Transition, Transformation, Consolidation, and Integration. *East European Politics & Societies*. 2004, vol. 18, p. 121.

PRIEDAI

1 lentelė. Pasitikėjimas valdžios institucijomis Lietuvoje (2009 m.)

Vertinimo skalė: 0 – visiškai nepasitikiu → 10 – visiškai pasitikiu

Vidurkis	Minim. r.	Maksim. r.	Stand. n.
Žiniasklaidos elitas (N=35)			
4,03	1	7	1,74
5,06	2	8	1,86
Profsąjungų elitas (N=18)			
3,56	0	9	2,04
3,83	0	6	1,79

2 lentelė. Pasitikėjimas valdžios institucijomis Vokietijoje (2009 m.)

Vertinimo skalė: 0 – visiškai nepasitikiu → 10 – visiškai pasitikiu

Vertinimų			
Vidurkis	Minim. r.	Maksim. r.	Stand. n.
Žiniasklaidos elitas (N=35)			
6,63	3	10	1,68
5,89	2	9	1,75
Profsąjungų elitas (N=23)			
6,96	4	10	1,66
6,96	4	10	1,69

3 lentelė. Pasitikėjimas valdžios institucijomis Vengrijoje (2009 m.)

Vertinimo skalė: 0 – visiškai nepasitikiu → 10 – visiškai pasitikiu

Vertinimų			
Vidurkis	Minim. r.	Maksim. r.	Stand. n.
Žiniasklaidos elitas (N=35)			
3,52	0	7	1,87
3,74	0	8	2,24
Profsąjungų elitas (N=15)			
3,67	0	8	2,29
3,53	0	7	2,36

MEDIA ELITES IN THE FIELD OF POWER: CASE STUDIES OF LITHUANIA, GERMANY AND HUNGARY

IRMINA MATONYTĖ

Summary

Keywords: field of power; elite; mass-media elite; trust in the parliament and government; Europeization; public opinion.

Based on the notion of the field of power and employing the comparative method, the article presents analysis of the decision making structure and process. The study reveals the growing impact of Europeanization and interconnected diminishing indirect popular trust in national governments in the EU member states. In parallel, the study provides comparison of the trust in national government (under circumstances of the global economic crisis of 2009) between, on one hand, selected

segments of national elites and, on the other hand, of the country total population. The paradox of relatively high trust of media elites in national parliament and government in Lithuania is contrasted to the comparative data from Hungary and Germany. The author argues that elites' perception of the weight of different segments of elites in the national decision making process depends on the factors related to the specificities of the given (national) field of power.